

չորս պատուաւոր մարդիկ ձեռնարկ վերայ կրած էին, այդտեղից անցաւ կարմիր մահուդի վրայով, որի երկու կողմը կանգնած էին աշակերտներն և աշակերտութիւնները. երգեցիկ խումբը երգում էր. «Հրաշափառ» չարականը: Հայրիկի ոտները տակ երկու աշակերտութիւններ ծաղիկներ էին անուամբ: Հայրիկը մտաւ հեկեղեցի, որի զանգակատունը նոյնպէս զարդարուած էր և ճակատի վէճեղէի տակ գրուած՝ «Տէր պահեա զՀայրիկ: Ազօթիւց յետոյ Վեհափառը գոհ ժողովուրդի անկեղծ սիրով զգացմունքները արտայայտութիւնից, եւաւ հեկեղեցից, նոյն կարգով և հանդիսով դիմեց դէպքի իւր համար պատրաստուած իջնարց Թորոնսանցների պալատանման տունը, որ գտնուում է մեծ փողոցի վրայ: Բնակարանի դրան առաջ կանգնեցուած էր նոյնպէս մի չքեղ դարպաս, զարդարուած թանկագին գործուածքներով, դրօշակներով և կանաչով. այդ դարպասի ճակատին դրուած էր Հայրիկի մեծագլխի պատկերը ծաղիկայ պսակի մէջ, և պատկերի տակի ծաղկանկար կտաւի վրայ գրուած էր՝ «Կեցցէ Վասպուրականի Արծիւր»: Հայրիկն և իւր ուղեկիցներն անցան այդ փառաւոր թուրքի տակից. Հայրիկի ոտքերի տակը պ. Ալեքսանդր Թորոնսանցի երկու փոքրիկ աղկիւնքը ծաղիկներ էին թափում, մինչև նրա սենեակ մտնելը: Վեհափառի բնակարանի առաջից ժողովուրդի հոգ բազմութիւնը չէր հեռանում, շարունակ կեցցէներ էր կանչում և Հայրիկին տեսնել էր ցանկանում: Հայրիկը քանիցս ստիպուած եղաւ պատուանի մօտ երկաւ և օրհնել ժողովուրդին: Երեկոյան մեծ փողոցի ամբողջ տարածութիւնը մի անկապարար տեսարան էր ներկայացնում: Ինչպէս կեծ փողոցի, այնպէս և մեծ փողոցի բոլոր տները վառուած էին հազարաւոր ճրագների և գոյնգոյն լապտերների մէջ. (մանաւանդ աչքի էր ընկնում պ. Յովսէփ Զաքարեանի տան լուսաւորութիւնը): Հայրիկի բնակարանի դէմովէք, որի համար վարձուած էին 6 մարդ, որոնք խրաբանչիւր օր լուսաւորութիւնը փոխում էին, զանազան ձևերի և գոյնների վերածելով:

Այս կերպ լուսաւորութիւնն և հրախաղութիւնը կրկնուած էր ամենայն գիշեր: Ժողովուրդի բազմութիւնը շատ ուշ, ժամը 12-ին միշտ ուրախ տրամադրութեան տակ ցրւում էր, հանգիստ քուն մտքով իւր սիրելի Հայրիկին:

Վեհափառը հինգ օր հիւր մնաց Արմաւուր: Երկրորդ օրն այցելեց տեղւոյս ս. Գեորգ եկեղեցին, հայոց երկսեռ ուսումնարանները, և Ռուսաց տղայոց երկդասեան ուսումնարանը, ուր սովորում են 300 հայ մանուկներ: Վեհափառի կառքին ուղեկցում էին, բացի իւր չքաւորներից, հայ հեծեակների գնդին և մեծ բազմութիւն ժողովուրդեան: Երկրորդ օրը Արմաւուրի հասարակութեան կողմից պաշտօնական ճաշ տրուեցաւ, ուր հրաւիրուած էին տեղական իշխանութեանց ներկայացուցիչները, թէ՛ հայ և թէ՛ ռուս հասարակութիւնից շատերն և երկու հրեքեզ իշխաններ: Վեհափառը ճաշին չէր մասնակցում, միայն սեղանի սկզբում ներկայ գտնուեցաւ և մի իմաստալից ճառով բաժակ առաջարկեց ռուսաց Նիկողայոս II Վայսրի կենացը, որ ցընծագին կեցցէներով ընդունուեցաւ: Այս կենացին հետեց Վեհափառ Հայրիկի կենացը, որն առաջարկեց սեղանակիցներից աւագագոյնը՝ տեղական զօրքերի հրամանատար՝ բարոն Մոնտէյ-Ֆէյլը, և որը մեծ ոգևորութեամբ և անլուրի կեցցէներով ընդունուեցաւ. այս կենացներին յաջորդեցին և մի քանի ճառախօսութիւններ, որոնց մէջ գեղեցիկ և ազգու էր պ. Լուսին Ռուսագի փաստաբանի համառօտ և իմաստալից ճառը: Վեհափառը հեռացաւ իւր

սենեակը, իսկ հացկերպով շարունակուեց իւր կարգով:

Վեհափառին ներկայացան Արմաւուրում Վլադիկավկազից, Ստաւրպոլից, Մայկոպից, Վեօրգիլսկից և Մաճառից եկած պատգամաւորութիւնները: Հայրիկի բնակարանը դարձել էր մի ուստատեղի. ամբողջ հինգ օրուայ ընթացքում անդադար թէ՛ կին, թէ՛ տղա, թէ՛ մեծ թէ՛ փոքր, խումբ խումբ գիւմում էին Հայրիկին աջը համբուրելու, նորա կերպարանքի տեսութեան արժանանալու և նրա իմաստալից խօսքերը լսելու: Իւրաքանչիւր օր հիւանդներ էր, որ բերում էին Հայրիկին ոտքը: Նրա մասին լսող հիւանդներ էին հանգիստ ու դադար չէր գտնում մինչև որ նրան չտանէին Հայրիկին ոտքը: Հայրիկը սիրով ընդունում էր ամենքին, տեսնում էր իւր առաջ մի մտքուր, նախապետական կենցաղ ապրող պարզ ժողովուրդ միութեամբ էր ու միութեամբ նրանց իւր հայրական իմաստալից խօսքերով, որ բարեխառնուած էր լինում միշտ արախօսութիւններով և զուարճալիքներով: Ժողովուրդն այնքան էր սիրահարուել իւր Հայրիկին, որ մի րոպէ անգամ չէր ուզում աչքից հեռացնել:

Փետրուարի 25-ին, իւր հրաժեշտի վերջին օրը, չքով գնաց առաջ եկեղեցին և ներկայ դռնուեցաւ ս. պատարագին, եկեղեցին լիքն էր ժողովուրդով. շատերը դուրսն էին կանգնել: «Հայր մեր» աղօթքից առաջ Վեհափառը սեղան բարձրացաւ և իւր հրաժեշտ տալով Արմաւուրի յորդորեց համբարաւ ապրել միմեանց հետ, ձեռքից չտալ նահապետական կենցաղի այն պարզ ու գեղեցիկ սովորութիւնները, որ տեսանքանց մէջ, և աշխատել ամեն կերպ սովորելու մայրենի լեզուն: Ազգային ուսումն և կրթութիւնը տարածելու գործում խոստացաւ իւր աշակերտութիւնը և յայտնեց, որ գուցէ մօտիկ ապագայում բացուի հայոց հոգևոր դպրանոց: Թօքսի վերջում շնորհակալ եղաւ Արմաւուրի հայ հասարակութեան դէպի իրեն ունեցած անկեղծ սիրով զգացմունքների համար, օրհնեց ամենքին և ասաց, որ երբէք չի մոռանալ Արմաւուրը, որ Արմաւուրը գրուեցաւ իւր սրտի մէջ. «Հայրիկը ձեզ չի մոռանալ, դուք ալ չմոռանալ զՀայրիկ. ես եկայ ձեզ մօտ հիւր, դուք ալ աշխատեցէք ինձ մօտ հիւր գալ. չմոռանալ հայոց հայրապետին, չմոռանալ ս. Էջմիածինը»: Խորհրդաւոր էր այդ րոպէն, շատերի աչքերում արտասուք երևեց: Ամենքը խորհրդաւոր ձայնով եկեղեցին թնդացրին ամեն-ներով:

Ս. Պատարագից յետոյ, Վեհափառը մեծ բազմութեան միջով վերադարձաւ իւր բնակարանը, ուր ընդունեց նոր Նախիջևանից եկած 12 հրաւիրակներին: Ամբողջ խումբով էր մեծ փողոցը, ամենքը շտապում էին վերջին անգամ տեսնելու ազգի սիրելի Հայրիկին և վերջին գնալ բարեն ասելու: Ժամը 4-ին, երեկոյան մեծ փողոցի բազմութիւնը եռապատկուեցաւ, բոլոր խանութները, առևտրական տները փակուեցան, գործերը դադար առին, 200 հեծեակների գունդը պատրաստ կեցած էր Վեհափառի բերանակարանի մուտքի առաջ. Երեկոյան ժամը 5-ին Հայրիկը իւր ուղեկիցներով դուրս եկաւ իւր բնակարանից, կեցցէները թնդացրին օդը, Հայրիկը խաչակնքեց և օրհնեց ամենքին, կրկին անկեղծ կեցցէներ:

Էջմիածնի Վեհափառը մտաւ բաց կառքն և ժողովուրդի սիրով զգացման թևերի վրայով սլացաւ դէպի երկաթուղու կայարանը, ուր սպասում էր դարձեալ մեծ բազմութիւն ժողովուրդեան: Այստեղ ևս շատ սրտառու էր ժողովուրդի բաժանուելը իւր սիրելի Հայրիկից: Հազարաւոր բերաններ աղաղակում էին «Կեցցէ Հայրիկ, կեցցէ Հայրիկ, ողևոր

ութիւնը անսահման էր. արտակարգ գնացքը տեղից չարժէ անհնարին էր. ամբողջ շրջապատել էր գնացքը. քանիցս երկաթուղու սուղիքը ազդարարեց և զուշացրեց ամբողջին, բայց նա իրան նման փակել էր առաջը և չէր թող տալիս գնացքին շարժուելու. ժանդարմները ոչ մի կարգ չէին կարող պահել: Վերջապէս, Հայրիկը վերջին անգամ խաչակնքեց և օրհնեց ժողովուրդը ու մի խորհրդաւոր հայեացք ձգեց ամենքի վրայ, որը դիւթական գօրութեամբ յուզեց և բոլորեց ամենքի սրտերը: Գնացքը սկսեց շարժուել տեղից, բայց այնքան դանդաղ, որ հողիւ նկատուել էր: Հեռուից այնպէս էր ներկատուած, թէ կարծես ժողովուրդն իւր ձեռքերի վրայ բարձած ունէր երկաթուղու գնացքը, որ հազիւ էր կարողանում տեղից շարժուել: Երկու վերստապով տարածութիւն երկաթուղու գնացքի ետևից վազում էր հազարաւոր ժողովուրդ զինարաց, քափ ու քրտինք մտած, անընդհատ «Կեցցէներ» աղաղակում և գոգակներն օդի մէջ էին շարժում: Հեծեակներ խումբը տասնեակներ վերստապարածութիւն կտրեց՝ գնացքի հետ և ապշեցրեց գնացքի մէջ գտնուող հարկւրաւոր ուղեկիցներին: Հայրիկը և նրա ուղեկիցները աղբրական հայեացքները հազիւ կարողանան հետս կեցնել նրանց այդ ոգևորիչ հերոսական դիտաւորութիւնից, որն առաջացել էր իրենց սիրելի Հայրիկի անհուն ունիւթ:

Երկաթուղու գնացքը թէ՛ և խից տառաւ Հայոց Հայրիկին արմաւիզների ձեռքից, բայց նա անբաժան է արմաւիզների սրտերից, և տարիների ընթացքում Արմաւուրի երբէք չի մոռանալ Հայոց Հայրիկին և «Նրա Աթոռ» սուրբ Էջմիածինը: Հայոց Հայրապետի մուտքը Արմաւուրի մի այնպիսի անցք է, որ չընթեքաթօս արմաւիզի հայերի ազգային-եկեղեցական գիտակցութեանը կարող է մեծ գործի տալ և մի ամբողջ սիրունը առաջ մղել:

Ք.

Արմաւուր, 26 փետրուարի:

Վ. ՊՈՂՈՍ ԻԶՄԱՅԻԼՅԱՆ

Վիրաթի, մարտի 5-ին հեռագրով մի շատ ցուալի լուր տուցուեցաւ Թիֆլիսում: Մարտի 5-ին, առաւօտեան Պետերբուրգում վախճանուել է Թիֆլիսի բաղադարու Պօղոս Իզմայիլեանը: Մի քանի օր էր, որ նա հիւանդացի էր ինֆլուէնցայով, այնուհետև այդ հիւանդութիւնից թոքերի բորբոքում էր ստացել և դրան էլ զոհ է գնացել: Վիրաթի օրուայ ժամը 4-ին այդ տխուր լուրը առնելով, հնաւատացիներ, Բայց բաղադարին զրան վրայ սև դրօշակը տեսնելով այլ ևս զրակաւնապէս համոզուեցանք այդ տխուր իրողութեան:

Ով գէթ մի անգամ տեսել, խօսել և ճանաչում է մօտ քրտաւուն ու հինգ տարեկան, բայց 25 տարեկան երիտասարդի տեսք ունեցող, հիւսար, վերին աստիճանի խելացի և բարի աչքերով մարդուն, անկարելի է, որ խորապէս չցուի նրա անակնկալ վաղաժամ մահուան համար: Նրա ոխերով թշնամիներն անգամ չէին կարող յարգանքով չվերաբերուել նրան: Տասնեակ տարիներ նա քաղաքի բոլոր գործերի ղեկավարն ու հոգին էր և ամբողջապէս նուիրուած, յանձնուած քաղաքի բարեկարգութեան և ժողովուրդի շահերի գործին:

Ամենաբարձր պաշտօնային սկսած մինչև ամենայնային մշակը, որ փողոցներն է աւելում, անկեղծ կերպով համակրում, սիրում էին Իզմայիլեանին: Բաղադարով պատաւաւոր պաշտօնն ունենալով, նա իրեն պահում էր իւր մի բնորոշ հատկանիշով. ամեն մի ընդունում, մշակ լինել դա, թէ ծառայակից՝ վարում էր իրեն ընկեր. ընդունում էր ամենքին, ով ուզում էր

տեսնել իրեն, ամենայն հաճութեամբ լսում էր խորատուներին և ամենքի օգտին անում էր, ինչ որ կարողանում էր:

Պօղոս Իզմայիլեանը բազմակողմանի զարգացած և բնական խելքի տէր, վերին աստիճանի ընդունակ մարդ էր. ունէր վարչական այն հագուադէպ ընդունակութիւնը, որով կարողանում էր զսպած պահել կուսակցութիւնների կրքերը, թող չտալով, որ այդ կրքերը սահմանից անցնեն: Որքան բարի էր նա, այնքան և կամքի ոյժ ունէր:

Մէկ տարի քաղաքագլուխ լինելով, իսկ դրանից առաջ երկար տարիներ իրեն քաղաքագլխի պաշտօնակատար և քարտուղար, Թիֆլիսի բոլոր կարիքները նա լիովին ըմբռնած էր և անդուկ կերպով, նոյն իսկ անձնագործութեամբ ծառայում էր այդ կարիքների լրացմանը:

Դժուար թէ Թիֆլիսը կարողանայ այնպիսի մի գործունեայ, խելօք և վերին աստիճանի բարեխիտ քաղաքագլուխ ունենալ, որպիսին Պօղոս Իզմայիլեանն էր:

Պօղոս Իզմայիլեանի մահով ամբողջ Վոլկասը կորցնում է, իւր առանց այն էլ սակաւաթիւ, ամեն կողմից ընտիր և շնորհալի պաշակներէ մէկին:

Յաւիտենական հանգիստ քեզ, ով ազնիւ, խելօք և անկաշառ գործիչ:

Վեհափառ Հայրապետը, Պրիմալ, Վրայ, Թիֆլիսի պետի, մտադիր է այցելել Ռուստովի չըջանի բոլոր հայաբնակ գիւղերը, երբ եղանակները լաւանան:

Ներկուշարթի, մարտի 6-ին քաղաքային խորհրդի հերթական նիստին, բացի իրաւաստներից, ահագին բազմութիւն էր հաւաքուել: Քաղաքագլխի պաշտօնակատար Իզմայիլեանի նիստը բաց անելով յայտնեց քաղաքի պատահած դժբաղդութիւնը՝ քաղաքագլուխ Իզմայիլեանի մահը:

Խորհուրդն ոտքի կանգնած լսելով մահուան գոգժը, յետագից նիստը և խելոյն թիմիս ս. Առաջնորդի ներկայութեամբ կատարուեցաւ հոգեհանդիստ, որ խորը սպաւորութիւն գործեց:

Հոգեհանգստից յետոյ քաղաքային խորհուրդն արտակարգ նիստի գումարանով հետեւալ որոշումներն արաւ. 5000 լուրի յատկացնել հանգուցեալ Իզմայիլեանի թաղման ծախսին. բերել հանգուցեալի մարմինը Պետերբուրգի Թիֆլիս և թաղել Վանքի բազում քաղաքի հաշուով: Ընտրել 9 հոգուց մի մասնաժողով (որ և ընտրուեցաւ) և յանձնել նրան թաղման հանգիսի, նրա յիշատակը հաւերժացնելու ծրագրի մշակումը:

Քաղաքային խորհուրդը սկզբունքով ընդունեց կենսաթոշակ նշանակելու հանգուցեալի ընտանիքին:

Փակել քաղաքային վարչութիւնը թաղման և հոգեհանգստի օրերին:

Այդ արտակարգ նիստը փակուեց հեռուալ որոշումով. քաղաքի կողմից ցաւակցութիւն յայտնել հանգուցեալի մօրը, կնոջն և քրոջը:

Ամենքն էլ ցրուեցան խորը վշտով համակուած:

ՍԻՄԵՆՈՎՈՊՈԼԻՑ.—Տարեկեան կըղզու ամեն հայաբնակ վայրերից պատգամակները գնացին Նոր-Նախիջևան Նորին Ամաթեանը գիւմարելու և բարի գաղութ մաղթելու, իսկ մեր Ամաթեալից, որ Տարեկեան նահանգի զէլ խաւոր և համեմատաբար աւելի հայաշատ քաղաքն է, դեռ պատգամաւորութիւն չէ գնացել, բայց, ինչպէս իմանում էք դնանք, այդ մասին պատրաստութիւն է տեսնուած:

ՀԻՆՆԻՍԻՆԻՍԻՆԻՑ.—Այսօր, փետր. 28-ին իմացանք, որ վախճանուել է Նախիվկայ վանքի վանահայր Ստ եփան

վարդապետ Տէր-Գրիգորեանը (սուրբ քրիստոսի ծննդի օրը ծնւել էր): Հանգուցեալ վարդապետը և բաւական չարչարել լսում ենք, այդ աւագանիները լանել են նաև ս. Ստեփաննոս լավկայի վանքը: Հանգուցեալը դապետի մահն առաջ է եկել: Կիւղից և մաստիս չարչարանք նա վախճանուեց տեղիս զինուոր հիւանդանոցում: Թաղումը կատարուել:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐՈՊՈԼԻՑ.— Հաւաղիւրից լսում ենք, որ Խըլի-ժիլիսայի հայ կաթողիկ գիւղացի 40 տուն առանձին խնդրագրով են տեղիս գաւառապետին ուղարկութիւն ընդունելու համար: Գաւառապետը մի յոյն քահանայ մի քանի ձխաւորներով գնաց յիշեալ գիւղը ստանալու նրանց լրագրութիւններ այդ մասին:

Նոյն տեղից.—Յայտնի է, որ յաջորդ արժ. Աշոտ վարդապետ խնամը նշանակուած լինելով սիւնի, դամի սիւնողի ընտրելի անդամ է հաստատւել: Այս առթիւ քաղաքացիք կ'ունեն հն դիմել Վեհ. Հայրապետ խնդրելու, որ ժողովրդեան սիրելի առաջնորդին թողնէ նրա մօտ:

ՇՈՒՇՈՒՑ.—Գրել էի մի կալանայս օրերս փախչելու մասին, այնուհետև բռնել էին Սցնախ գիւղից բերել այստեղ: Նա դրուած էր 1894 թուի օգոստոս աղիւնուայ ժամը 11-ին մի ոստիկան նկուս գործում մի անբարոյական տան դրան առաջ: Քննութիւնը տարւած էր փետր. 25-ին: Դատական վճռեց նրան 12 տարի ժամանակաւաւր աշխատանքների ուղարկել: Սակայն պետի ուղեղից քաղաքի փախչելու մասին անցեալ հաղորդուած տեղեկութեան մէջ մի սխալ. գրուած էր, թէ կալան փախչելուց յետոյ, բռնել էին նրա բօրը, որ փախչողի տեղը յայտնեց նա ինքն իւր կողմից էր. այդպիսի բան չէ պատահել:

ՆԵՆՆԱՆԻՑ.— Այս օրերս է եկել դեր. Անանիա եղիպի Ներանի թեմակալի փոխանորդի կալութեան պաշտօնով: Արագակեղեցի չէ իջնում. մի անգամ Պետրոս եկեղեցում քարոզ առել:

ՇԱՄՍԱՆԻՑ.—Առևտուրը շատ է: Ամեն տեսակ կենսական մթնոլորտ է: Բաւական է. ամենալաւ պողպը 75—80 կոպ, ցորենը—գարին—65 կոպ, թխած հացը—2 1/2 կոպ: Ամենալաւ գինը (15 վիւր) 12—13 րուբլի: Գիւղացիները յաւատարմութեան են եթէ 2—3 տարի ևս այդպէս նախկին այգիները կըլտարանեն ու տեղ հացահատիկներ կըցանեն. կարծիքին է ամեն մի գիւղացի տէր:

—Այս տարի ձմեռ չտեսանք. վերջերում մի երկու անգամ ձիւն և ցորենը արաւ, որից յետոյ սկսեալ կատարեալ զարնանային օրեր: Այժմ դաշտեր ու սարեր ծածկուած կանաչ խոտով ու ծաղիկներով: Մի պատմում են, որ երբէք այս տարի նման ձմեռ չին տեսնել: Հացահատաւ բերք է խոստանում. այդ միտնից արդէն նկատուած է:

Փինանսների միջնորդին թոյլ տրուած տէրութեան մէջ գտնուեցան քանակութեան նշանակելու կապալան հազարութեւ մի վիւրիս: Գրիգ, Քինանսների միջնորդին թոյլ տրուած կալուածական բանկի

